

**KÜLTÜR TARİHİMİZDE
GİZLİ DİLLER VE ŞİFRELER**

Editörler:

Emine Gürsoy Naskali
Erdal Şahin

PiCUS

KÜLTÜR TARİHİMİZDE GİZLİ DİLLER VE ŞİFRELER

Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin

1. Baskı: Ocak 2008, İstanbul

ISBN: 978 975 017 596-1

© Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin /
Picus Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.

Melisa Matbaası:

Çiftelavuzlar Yolu Acar Sitesi No:4 Davutpaşa / İstanbul
Tel: 0212 674 97 23 - 670 97 29

Yayımlayan:

Picus Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.
Osmanlı Sk. Osmanlı İşmerkezi 24/4 Taksim/İstanbul
Tel: 0212 252 63 96 pbx Faks: 0212 252 63 98

Kur'an'la Tefeül Etme ve İbn Arabî'nin Tefeülnâme'si

Ahmet Bedir*

Hikmet Atik**

1. Tefeül nedir?

Arapça tefeül, *fe-e-le* kökünden gelip tefeül kipinde, uğur tutma, yümün tutma (veya yom tutma) gibi manalara gelir ki buna 'fal tutmak' da denir.

'Fal' kelimesi başlangıçta hem 'uğur' hem de 'uğursuzluk' için kullanılmakta ve 'kur'a' ile 'tıyere' kelimelerinin kapsadığı manaları da taşımaktaydı. Ancak daha sonraları 'uğursuzluk' için 'tıyere' kelimesi kullanılırken, 'fal' sadece uğurlu işlere tahsis edilmiş, 'kur'a' ise falın bir şubesi sayılmıştır. Bazı ilk dönem lügatçileri, 'tıyere' kelimesinin 'fal' kelimesinden daha umumi bir anlam içerdiğini belirtmişlerdir.² Günümüzde, 'fal' daha çok gaybı bilme isteği etrafında geliştirilen yöntemleri ifade etmektedir.

Terim olarak 'fal', gaybı bilme gayreti içinde olanların, ümit ve arzu ettikleri bir şeyi ortaya çıkarma maksadıyla bazı garip vasıtalara müracaat etme, atılan boncuk veya baklaya, rasgele açılan bir kitabın bir satırına; koyunun kürek kemiğine vs. şeylere bakıp bunlardan bir mana çıkarmaya denir.³

* Doç. Dr. Ahmet Bedir, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü.

** Dr. Hikmet Atik, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü.

1 Asım Efendi, *Kamus*, 3. C., s. 309 (el-Fe'lü md.).

2 İbnü'l-Esir, *En-nihaye fî ğaribi'l-hadis ve'l-eser*, 3. C., Kahire 1311 (H), s. 406.

3 Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317 (H), s. 979, Fal. md.; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1. C., İstanbul 1983, s. 585.

İslam öncesi dönemde, gaipten haber alma yolları, irafet, kehanet, fal, tıyere ve astroloji gibi başlıklar altında toplanabilir.⁴ Bunların her biri kendine has özellik ve yöntemlerle uygulanmaktaydı. Günümüzde de bunların bazıları isim değiştirmiş bazıları da aynen devam etmektedir.

İstilah olarak 'tefeül' (stichomancy), arzu edilen işin gerçekleşme sebebi kuvvetli olsun ya da zayıf olsun Allah'tan ümit ve arzu içinde olmak demektir.⁵ Tefeül yapmak ise böyle bir ümit ve arzu ile rasgele açılan dini veya ahlaki-edebi bir kitabın sayfasında göze çarpan kelime ya da harfin anlamlarından birini hayra yormak şeklinde olur.

Toplumda ilgi görmesinden dolayı şairler de divan edebiyatında fal ve tefeül ile ilgili mazmunları şiirlerinde kullanmışlardır.

Sâib bir şiirinde:

Geh hayâl-i kaddine zülfi-i siyah fâm gelir

*Fâlmuz Mushaf-ı hüsnünde elif-lâm gelir*⁶ demektedir.

4 Fal, hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonra toplumda değişik şekil ve yapılarla günümüze kadar devam ede gelmiştir. Fal çeşitlerini şöyle ayırmak mümkündür. 1. Kuşların ötüş, uçuş ve titreyişlerinden bazı hadiseler olacağını çıkarma denilen *zêcr*; 2. *Tıyere ve iyafet*; 3. Taş ve benzeri şeylerle bazı hükümler verme anlamına gelen *irafet*; 4. Koyunun kürek kemiğine bakılarak yapılan fal, *kıtf*; 5. İnsan uzuvlarının şekil ve renk gibi hususi özelliklerine bakarak bir hükme varma demek olan *kıyafe*; 6. İnsanların bazı uzuvlarının istek dışı oynaması ve seyirmesine bakarak mana verme işi olan *ihtilaç*. 7. Yine insanların dış görünüşünden hareketle (örneğin, göz rengi, gözün büyük ve küçüklüğü, saçların sert veya yumuşak olması vs.) gibi hususlarla manalar keşfetmeye çalışan *fırasat*; 8. Hafız-ı Şirazi Divanı, Mesnevi ve diğer şairlerin divanlarından olmak üzere insanlar arasında kutsiyete ve öneme haiz kitaplar açılarak bakılan Kitap falı; 9. İskambil falı; 10. Çay falı, 11. Kafatası falı; 12. Billur falı; 13. Grafoloji (kişinin el yazısından hareketle onun karakteri hakkında bilgi edinmek); 14. Numeroloji (Alfabe harflerinin her birine belirli anlamları olan rakamlar tekabül eder. Böylece falına bakılacak kimsenin adına, soyadına ve doğum tarihindeki rakamlara bakılarak falı söylenir); 15. Rüya falı (Rüyalar tersine olarak veya kişisel değerlendirmelerle yorumlanır. Rüya Tabirnameleri böyledir); 16. Yüz falı veya fizyognomi (Kişinin dış görünüşüne ve özellikle yüz çizgilerine bakılarak mizacı ve karakteri tahmin edilir); 17. El falı veya Kiromansı (El ayasının gösterdiği çizgiler belirli şekilde yorumlanır.). bkz. *Türk Ansiklopedisi*, "Fal ve Falcılık" MEB, Ankara 1968, XVI, 90-91; Cemal Kurnaz, "16. Asır Şairlerinden Zaîffî'nin Fal-i Murgan'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 221-234; Ayşe Duvarcı, *Türkiyede Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser: Risale-i Cafer Sadık ve Tefeülname*, Ankara 1993, s. 19-46.

5 İbn Abidin, *Haşiyet-ü Dürrü'l-Muhtar*, 2. C., Şirketü Mektebe. 1966, s. 166.

6 İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995, s. 179; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı*, Ankara 1992, s. 164.

Tefeül için başta *Kur'an-ı Kerim* esas olmakla beraber, İslam coğrafyasında ayrı ayrı kitaplar kullanılır. İran'da *Hafız Divanı*, Anadolu'da ise *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Envarü'l-Aşıkîn*, *Mesnevî* ve bazı şairlerin divanlarından istifade edilir.

Falın uğursuzluk anlamı içermesi ve bunun da kesin olarak gaybı bilme isteği olması dolayısıyla, aynı anlamda kullanılmayan tefeül tabiri daha çok çalışmamıza temel teşkil etmektedir. Zira Hz. Peygamber'in hadislerinde, tefeül anlamında hayra yorma ve hayır sayma olduğunu görmekteyiz.

Çalışmamızda, daha iyi anlaşılın diye, falın hadisteki 'sırf uğur sayma' anlamını tercih etmek suretiyle, 'fal' için 'tefeül' kelimesini kullanmak istiyoruz. Zira bundan olacak ki Muhyiddin İbn Arabî (638/1240) de, hazırlamış olduğu esere, 'Falname' yerine, 'Tefeülname' demiştir.

Tefeülname yazarları, baklacı, noktacı ve falcıların yaptıklarıyla aynı çizgide olmadıklarını göstermek için, gerçeğe daha uygun düşen Kur'an'dan seçtikleri ayetlerle, insanları, hem acayip ve mesnetsiz şeylerden uzak tutmak, hem de ne arayacaklarsa Kur'an'dan aratmak ve Kur'an'a alıştırmak esprisıyla bu nevi eserler hazırlamışlardır. Böyle çalışmalarda, "Benim kulumla maiyet ve muamelem, onun Benim hakkımdaki zannına bağlıdır," mealindeki hadisinin işaretiyle, hep 'güzel düşünüp hayır umut edenlere göre Allah'ın bunu ihsan edeceği beklentisi göz önünde bulundurulmuştur. Yoksa gaipten haber alma gibi, dini-mizce de yasak sayılan bir tavır içine girilmemektedir.

2. Tefeülün dini temelleri

Tarih boyunca insanlar gelecekte haber vermeye ilgi duymuşlardır. Cahiliye devrinde de gaipten haber alma gayreti mevcuttu. Hz. Peygamber'e, miladi 610 yılında vahiy gelinceye kadar, kâhinler ve medyumlar kulak hırsızlığı yapan cinler vasıtasıyla gayb âleminden aldıkları bazı hakikatlere yüz yalan karıştırıp halka sunuyorlardı.⁸ Fakat Hz. Peygamber'e vahiy inmeye başladıktan sonra, ayetlerin de delaletiyle bu kulak hırsızlığı sona erdi.⁹

İslamiyet'te kişinin kendi kendine ya da çeşitli vasıtalara başvurur-

7 Buharî, "Tevhid" 15; Müslim, "Tevbe" 1; Tirmizî, Sünen, "Daavat", s. 132.

8 Müslim, "Selam" s. 122-124.

9 Saffat Suresi, 37/8-10.

rak hakkında bilgi edinemeyeceği, cennet, cehennem, yarın ne olacak gibi konulara gayb âlemi adı verilmektedir. Ayette ise gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği açık bir şekilde beyan edilmektedir.¹⁰

İslam'ın gelişiyle uğursuz ya da uğurlu anlamına gelen ve bir kısım ritüellerle ifade edilen fal manasına gelebilecek şeyler, Kur'an'da kesin bir şekilde yasaklanmıştır.¹¹

Hız. Peygamber için ayette: "Ben kendim için bile Allah dilemedikçe hiçbir şeye kadir değilim: Ne fayda sağlayabilirim, ne de gelecek bir zararı uzaklaştırayabilirim. Şayet gaybı bilseydim elbette çok mal mülk elde ederdim, bana hiç fenalık da dokunmazdı. Ama ben iman edecek kimseler için sadece bir uyarıcı ve bir müjdeleyiciyim,"¹² buyurarak, gaybı Allah bildirmediğince bilemeyeceğini beyan etmiştir.

Falın yasak edilme sebebi, Cahiliye döneminde uğur ve uğursuzluğun, iyilik veya kötülüğün, doğrudan doğruya Allah'a değil de söz konusu işleme malzeme olan kuşlar, çakıl taşları nohut, bakla gibi tahıllara; kürek kemiği vs. varlıklara isnat ediliyor olmasıdır. Bu nesnelere yola çıkarak ortaya atılan gaybı bilgilere inananlar, Kur'an'ı inkâr etmiş olacakları ve yaptıkları ibadetlerin yok sayılması gibi sonuçlarla tehdit edilmişlerdir.¹³

Ancak, Hız. Peygamber'in, huzurunda 'tıyere'den söz edildiğinde, "Tiyerenin aslı yoktur. Onun en iyisi faldır," dediği, "Fal nedir?" denilince de: "Sizden birinin işittiği güzel sözdür," diye cevap verdiği sahih kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁴ Hız. Peygamber tarafından falın, 'güzel söz'¹⁵ olarak sayıldığı ve 'hasen', 'tayyib', 'salih' gibi isimlerle tarif edildiği görülmektedir.¹⁶ Bu cümleden olarak Hız. Peygamber'in 'güzel fal'¹⁷ yani 'güzel söz' anlamına gelen 'fal-ı salih'i¹⁸ sevdiğini emin kaynaklara dayanarak söylemek mümkündür.¹⁹

10 Lokman Suresi, 31/34, Neml Suresi, 27/65, Cin Suresi 72/26; En'am Suresi 6/59.

11 Maide Suresi, 5/3-90.

12 A'raf Suresi 7/188.

13 Ahmed b. Hânel, Müsned, II, 429, III, 14; Müslim, "Selam", 125; İbn Mace, Sünen, "Taharet" 122; Ebu Davud, Sünen, "Tıb" 21, Tirmizî, Sünen "Taharet" 102.

14 Buharî, "Tıb" 42.

15 Müslim, "Selam", 111.

16 Buharî, "Tıb"42; Müslim, "Selam" 110-119.

17 İbn Mace, Sünen, "Tıb" 42; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 130.

18 Buharî, "Tıb" 45.

19 Ebu Davud, Sünen, "Tıb" 24; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 257, II, 222.

Bu rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in bugünkü anlamıyla falın her çeşidine karşı olduğu, fakat sırf tefeülü istisna tuttuğu anlaşılmaktadır.

Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretinde, şehre yaklaşırken, bir zatın "Ya Salim!" (Ey selamette olan!) anlamına gelen sözünü duyup, "Sellelna" (kurtulduk) diyerek, müşriklerden kurtulduğuna yorması, onun tefeül örneklerindedir. Binaenaleyh, bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber'in duyduğu hoşuna giden bir sözü söyleyene, "Tefeülünü ağzından aldık,"²⁰ dediği de rivayet edilmektedir.

Hudeybiye Anlaşması esnasındaki gerginlikte görüşmeler ve her iki tarafta sıkı pazarlıklar sürerken Allah Resülü ileriden bir toz belirlediğini müşahede etti. Biraz sonra da tozlar arasından Süheyl b. Amr adında Kureyşlilerden biri çıkıp gelmişti. Hz. Peygamber yanındakilere: "İş artık kolaylaştı. Kureyş anlaşmaktan başka bir şey yapamaz,"²¹ dedi. Kolaylık manasıyla irtibatlı olarak, Süheyl isminden tefeül etmişti. Neticede Süheyl ile anlaşmaya varılmış ve bu anlaşma, İslam dünyası için önemli bir açılımın başlangıcı olmuştu. Onun tefeül ile ilgili uygulamalarından günümüzde bu anlamda bir tefeülün pek nadir görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu basit ve nezih tefeül, en münevver ve mütefekkir insanların bile vicdanlarında yaşayan bir ruh hâletidir. Her insan, yaşadığı bazı müstesna anlarda, işittiği güzel sözleri hayra yormak ve bunlardan teselli bulmak eğilimindedir. Hatta bu halin fitri olduğu bile söylenebilir.

Bundan başka tefeül olduğu bilinmeyen 'istihareye yatma', her bir rüya da birer tefeül ve yapılacak işi hayra yormaktır. Buna fal-ı hayır da denir. Toplumumuzda insanların, gördükleri rüyaları yorumlarken, hayra yormaları da bir nevi tefeüldür.

İslam âlimlerince tefeül ve cifr gibi ilimlerin Ehl-i Beyt'e ve onların soyundan gelenlere ait bir ilim olduğu, onlardan da ancak bu ilmin haysiyetini koruyup gerektiği yerde ve seviyede tutacak âlimlere verildiği belirtilmektedir.²²

Tefeülün aşlı, Hz. Peygamber'e ve Sahabî'ye dayanmasına rağmen, şomluk ve uğursuzluk anlamına gelen *teşe'üm*, tefeülün dışında kalan 'falcılık' gibi bütün gaipten haber edinme çabaları devam ede gelmiş-

20 Ebu Davud, Sünen "Tib" 24.

21 Buhârî, "Şurûl" 15.

22 Taşköprüzade, *Miftahü's-saade*, 2. C., Beyrut 1985, s. 550.

tir. Bu yüzden İslam otoriteleri konuyu dikkatle izlemiş ve bunların İslam'a uygunluğu hakkında fikirler beyan etmişlerdir.

Taşköprüzade tefeülün İslam'a uygun olduğunu, Hz. Peygamber'in, Sahabe'nin ve Selef-i Salihin'in de bunu teyit ettiğini vurgular.²³

Kur'an-ı Kerim'de 'fal' veya 'tefeül' kelimesi geçmez. Uğursuzluk ifade eden 'tıyere' kelimesi geçer. Hz. Peygamber'in tefeül ettiği hakkında rivayetler olmasına rağmen; özellikle Kur'an'dan tefeül ettiğine dair bir bilgi mevcut değildir.

Bazı Sahabî Kur'an ile tefeülü, yukarıda geçen hadislerle dayanarak tecviz ederken²⁴ bazıları da men etmişlerdir. İslam âlimlerinden Ebu Bekir İbnü'l-Arabî (543/1148), Cahiliye'de gaybı öğrenme çabalarının en meşhuru olan 'fal okları'nı, dinden bir inhiraf ve Allah'ın elinde olan gayb ilmini bilmeye karşı da bir taarruz saymıştır. Yine gaybı bilmek için Kur'an-ı Kerim'i bir araç olarak kullanmanın da kesin bir şekilde yasak olduğunu belirtmiştir. Lakin 'hayra yorma' anlamına gelen tefeülün ittifakla güzel olduğunu söylemiştir. Ona göre tefeül bir hayra yormadır, Allah hakkında güzel düşündürmektir; kötüye yorma gibi insanı tasaya sevk etmemektedir.²⁵

Karafi de (684/1285) tefeülün bir yönüyle fal türüne girmesi dolayısıyla haram olduğunu belirtmiştir. Ona göre tefeülde, işin sonucunun hayır ya da şer olduğu konusu, baştan kesin bir şekilde tayin edilmez. Lakin Kur'an ile yapılan tefeülde ise işin başında, ya hayır ya da şer gibi neticeler çıkarılmaya çalışılır. Sonucun kesin olmaması, Allah'a karşı hüsnü zannı daima göz önünde tutarken, sonucun şer ya da hayır olmasını baştan tayin etmede bu hüsnü zan kaybolur. Allah'a karşı suizan başlar ki bu da haramdır, demektedir.²⁶ Bu arada Demiri (808/1405), tefeülü mekruh sayarken İbn Batta el-Hanbelî (387/997) mubah saymaktadır.²⁷

Bundan başka, içinde müjdeleyici ayetler olduğu gibi, inkârcıları sert bir dille tehdit eden ayetler bulunması dolayısıyla Kur'an ile tefeül

23 Taşköprüzade, *Miftahü's-saade*, 1. C., Beyrut 1985, s. 337.

24 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünnun*, 2. C., İstanbul 1971, s. 1216-17.

25 Ebu Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah. Ali Muhammed el-Becavî, Darü'l-marife, Beyrut, II, 544-45.

26 Karafi, *El-füruk*, Alemü'l-kütüb, Beyrut, IV, 240.

27 Sıddık b. Hasan el-Kanevicî, *Ebcedü'l-ulum*, Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1978, II, 393-94.

yapmak, bazı âlimlerce kabul edilmemiş ve Kur'an'dan ziyade dinî-edebe kitaplarla yapılması salık verilmiştir.²⁸ Zira tehdit edici ayetler tefeüle gelirse, ümitsizlik verecektir.

Nihayet İmam Gazalî de, tefeül anlamındaki 'fağ' kelimesini 'teber-rük' kelimesinin müteradifi olarak kullanır.²⁹ En meşhur eseri olan *İhya'*'nın 'mağfiret bahsi' ile sona ermesini hayatın saadetle neticeleneceğinin bir tefeülü (fal-ı hayr) olacağını beyan eder.³⁰

Şunu da belirtelim ki ne tefeülün sonucuna ne de rüyaları hayra yormaya itimat edilmemelidir. Her türlü sebep ve tedbire başvurulduktan sonra, tevekkül noktasında böyle bir şeye teşebbüs edilebilir.

Anlaşıldığı üzere, tefeül genel anlamı ile kabul edilirken, tefeül aracı olan kitaplar konusunda ihtilaf çıkmıştır.

3. Kur'an tefeülnameleri

Tefeülnamelerin birçok çeşidi vardır. Bunların yaygın türü, Kur'an'a dayalı olarak hazırlanan eserlerdir. Bu tür eserler, Falü'l-Kur'an, Tefeülname-i Kur'an gibi isimlerle bazı yazma Mushaf'ların sonuna eklenmiş ya da müstakil bir risale olarak bulunmaktadır. Arapça, Türkçe ve Farsça olarak kaleme alınan söz konusu tefeülnamelerin başında genellikle Hz. Peygamber tarafından tavsiye edildiği, hatta bazıların bununu sünnet olarak kabul ettiği belirtilerek, tefeülün adap ve usulü anlatılmaktadır. Bu tefeülnameler biri harflerin yorumuna, diğeri ayetlere dayalı olmak üzere ikiye ayrılır.

3.1 Harflerin yorumuna dayalı tefeülnameler

Bu eserlerden şöyle tefeül edilir:

Abdestli olarak kıbleye dönülür. Üç defa Fatıha Suresi okunup yedi defa Hz. Peygamber'e salavat getirilerek üç kez şu mealdeki dua okunur:

"Allahım, sana dayandım ve senin şerefli Kitabının yapraklarını çevirdim. Kitabında takdir ettiğini bana göster. Allahım sen Haksın ve sözün de haktır. Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellem haktır. Havl ve

28 Mektubat, s. 323.

29 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul 1983, I, 586.

30 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul 1983, I, 586.

kuvvet, olup biten her şey, Ancak Azîm ve Yüce olan Allah'ın iradesi dahilinde gerçekleşir.”

Sonra Kur'an-ı Kerim açılır, sağ sayfanın başına ve yedinci satıra bakılır. Hangi harf gelirse, o harfin delalet ettiği ayete göre, tefeül edilmiş olur. Örneklendirelim:

1. Mesela, 'elif' gelirse, bunun tekabül ettiği ayet, Bakara suresi 2/55'tir. Yorumu: Bu tevil, hayırdır ve şanslı olmaktır.³¹

2. Mesela 'lâm' gelirse, bunun tekabül ettiği ayet, İnsan suresi 76/1'dir. Yorumu: Murat hasıl olur ve düşmanı kahrolur. Eğer tekrar gelirse hayırlı değildir.³²

Yukarıdaki tefeülü şu şekilde yapmak da mümkündür: Kur'an'ın açılan sağ sayfasındaki ayetin ilk harfi esas alınarak, bu harfin tekabül ettiği ayete göre tefeül yapılır.

Bir başka tür tefeül de, Kur'an'dan tefeül edecek kimse, üç defa Fatiha Suresi, üç defa Ayetü'l-kürsî, üç defa İhlas Suresi, sonra da üç defa Hz. Peygamber'e salavat getirip, En'am Suresi'nin “Bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayb âleminin anahtarları onun yanındadır. Onları kendisinden başkası bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini o bilir. Onun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez. Yer altı tabakalarının karanlıkları içindeki tek bir tane, hasılı yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın,” mealindeki 59. ayetini okuyup Kur'an'ı açar.

Açılan sayfaların sağındaki sayfada bulunan Lafza-i Celal'lerin sayısını tespit edip, bu sayı kadar sol tarafa doğru sayfa açılır ve gelinen sayfanın başından itibaren yine ilk defa açılan sayfadaki Lafza-i Celal kadar sayılarak, gelinen satırın başındaki harfe göre yorum yapılır. Bu satırın başında eğer 'elif harfi gelirse, hayır ve sevinçtir. Tamam rahatlıktır. Muradı hasıl olur. 'Be harfi' gelirse, yine hayırdır. Sevinçtir, saadettir. Muradı hasıl olup, herkesten büyük faydalar görür. 'Te harfi' gelirse, tövbedir, afiyettir. Yolculukta ise sıhhat ile eve dönüp yolculuğu hayır olur.³³

Kur'an ile tefeülün halk arasında yapılan bir başka şekli de şöyledir: Abdestli olarak, Kur'an-ı Kerim ele alınır. Üç defa İhlas Suresi

31 İsmail Hikmet Ertaylan, *Falname*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1951, s. 14.

32 “Bursa Camii Kebir Kütüphanesi, no: 10, Risale 14” İsmail Hikmet Ertaylan, *Falname*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1951, s. 13-16 arasındaki alıntı.

33 Fazla bilgi için bk. “Bursa Camii Kebir Kütüphanesi, no: 10, Risale 14” İsmail Hikmet Ertaylan, *Falname*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1951, s. 15-16 arasındaki alıntı.

okunduktan sonra, gözleri kapalı bir şekilde, Kur'an'dan bir sayfa açılır. Açılan sayfanın sağındaki sayfada bulunan 'hı' harfleri ve 'şin' harfleri sayılır. Eğer 'hı' harfleri fazla ise, umulan işin hayır; eğer 'şin' harfleri fazla ise umulan işin şer olduğuna yorulur.

3.2 Kur'an ayetleriyle ilgili tefeülname ve Muhyiddin İbn Arabî'nin Tefeülname'si

Bu eserlerin en önemli örneği, Muhyiddin İbn-i Arabî'ye ait olan Tefeülname'dir.³⁴ Bu tefeülnamenin birçok yazma nüshası mevcuttur. Ayrıca matbu olan da vardır. Elimizde bulunan iki yazma nüshadan hareketle bu eseri tanıtmaya çalışacağız. Bunlardan Hikmet Atik (HA) koleksiyonunda bulunan nüsha, 12 varak olup 24x16 (16x12) ebadında, filigranlı kâğıda yazılmış, ciltsizdir. Diğeri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi nüshası (İF) EY 501'de ve 22x16 (20x13) ebadında sarı nohudi kâğıda yazılmış, ciltsizdir.

Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Tefeülname'si ile şu şekilde tefeül yapılır:

Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Tefeülnamesi'nde tefeül yapma öncesi bir adap yoktur. Ancak, eseri Osmanlı Türkçesi ile yayıma hazırlayan, Sadık Vicdanî tefeül öncesi şu adabı belirtmektedir. Buna göre:

1. Mutlaka abdest alınmalı.
2. Ne için tefeül edilecekse Tefeülname'nin o sayfası açılarak kibleye doğru yönelmeli.
3. Euzü besmele çekerek, bir defa Ayetü'l-Kürsî okunmalı.
4. Bir defa (En'am Suresi 6/59) ayeti okunmalı.
5. Üç defa İhlas Suresi ve bir kere Fatih Suresi okunmalı.
6. Hz. Peygamber'e on defa salavat getirilmeli. Daha sonra bunların sevabını Hz. Peygamber Aleyhisselam'a bağışlamalı.³⁵

34 C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplement*, E. J. Brill, Leiden 1937, I, 801; "Muhyiddin-i Arabî, Nur-ı Osmâniye kütüp. No. 4092" İsmail Hikmet Ertaylan, *Falname*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1951, 18. sayfadaki alıntı.

35 Sadık Vicdanî, Muhyiddin İbn Arabî'ye ait olan *Tefeülname*'yi hazırlayan Sadık Vidanî, ilaveten şunu belirtir: Tefeül edileceği zaman, yukarıda okunan ayet ve duaların sevabının Hz. Peygamber Aleyhisselam'a bağışlanmasından sonra, Muhyiddin İbn Arabî için de bir Fatih okunup hediye edilmeli. bk. Muhyiddin İbn Arabî, *Tefeülnamei Şeyhü'l-Ekber Muhyiddin-i Arabî*. hzl. Sadık Vicdanî Vilayet Matbaası, Ankara 1330 (H), s. 12.

7. Bundan sonra ne için tefeül edilecekse, tefeül edilecek konu açıkça söylenir. Gözler kapalı halde, sağ elin şahadet parmağı ile tefeül edilecek sahifenin üzerine basılmalı. Parmak hangi harf üzerine geldi ise, o harfi belirleyip tespit ederek, bu harfi bir yere kaydetmeli. Ondan sonraki harf dahil, beşe kadar sayıp, gelen harfi, bu ilk harfin yanına yazmalı, böylece, sayfanın sonuna kadar gelmeli. İlk harften sonra her beşinci kareye tekabül eden ve bir kenara peş peşe yazılan harfleri okumalı. Böylece, sayfanın yanında kayıtlı bulunan herhangi bir ayete tekabül ettiği görülecektir.

Ayetin yanında, “Tefeül hayırlıdır,” ya da “Tefeül hayırlı değildir,” notlarına göre tefeül sonucu belirlenmiş olacaktır.

Bir örnek üzerinde görelim:

DOĞACAK ÇOCUK KIZ MI OĞLAN MI?										
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
ش	ا	ب	ن	ن	ب	و	ر	ا	ا	1
ن	ل	ب	س	ل	ر	ل	ه	ي	ا	2
ه	ا	ي	ي	ه	ا	ه	ل	م	ل	3
ا	ل	ن	ه	ب	ب	ع	م	ت	ي	4
ح	ب	ل	م	ر	س	م	ا	ا	ش	5
ن	ا	ا	ي	ب	ق	م	ص	ر	ك	6
ي	ض	ح	و	ح	ب	و	ل	م	ي	7
م	ت	ن	ن	ي	ا	ع	ي	ا	ي	8
ا	ل	ب	ا	ص	ن	و	ف	ي	م	9
ص	س	ر	ي	ق	ل	ي	ش	ع	د	10
ل	ل	ا	ه	ب	ا	ا	ن	ذ	ا	11
ي	ك	ب	ب	ل	ح	ذ	ه	ا	ك	12
و	ك	ل	و	ة	ن	ر	غ	ك	م	13
ا	ل	م	ر	ن	ب	ا	ا	ذ	م	14
ك	ن	ل	ت	ل	ر	ا	ح	ي	ا	15
ا	ي	م	ا	ه	ن	ث	ي	ه	ل	16

1. “Allah sana, Allah’tan bir kelimeyi tasdik edecek...Yahya’yı müjdeler.” (Al-i İmran 3/39) Çocuğun erkek olacağına işarettir.
2. “Ben onun adını Meryem koydum. Onu da, onun neslinden gelecekleri de o mel’un şeytanın şerrinden korumanı niyaz ediyorum.” (Ali İmran 3/36) Çocuğun kız olacağına işarettir.
3. ‘Ya Rabbî, salih evlatlar lütfet bana!’ Biz de ona akli başında bir oğul müjdeledik.” (Saffat 37/100-1001) Çocuğun erkek olacağına işarettir.
4. “Zaten Allah ne doğurduğunu pekiyi biliyordu, erkek evlat, elbette kız gibi değildir.” (Al-i İmran 3/36) Çocuğun kız olacağına işarettir.
5. “Biz de ona, salih kişilerden, üstelik peygamber olacak bir evladı, İshak’ı müjdeledik.” (Saffat 37/112) Çocuğun erkek olacağına işarettir.

Muhyiddin İbn Arabî, Tefeülname’sinde insanların en çok merak ettikleri konuları seçerek aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır. Tefeülname toplam, 24 konu başlığından müteşekkil olup bu konuların tefeül tablosu 10 sütun ve 16 satırdan oluşmaktadır. Her karede bir harf vardır. Her bir tabloda bulunan harfler de, 5 ayete tekabül edecek şekilde düzenlenmiştir. HA nüshasında, ayetlerin tahriri yapılmıştır. Ancak tefeülün sonucu belirtilmemiştir. İF nüshasında ise ayetlerin tahriri yapılmadan tefeülün sonucu “hayırlıdır”, “değildir” şeklinde belirtilmiştir.

Sadık Vicdanî’nin, hazırlamış olduğu matbu nüshada ise hem ayetlerin manası hem de tefeülün sonucu gösterilmiştir.³⁶

Tefeülname’de geçen diğer başlıklar:

1. Bir kimseden borç istersem alabilir miyim alamaz mıyım?
2. Kaybolan bir kimse sağ mıdır ölü müdür?
3. Gördüğüm rüya hayır mıdır değil midir?
4. Şimdi alış veriş etsem kârlı mıdır değil midir?
5. Şu adamla kavga etsem galip mi olurum mağlup mu olurum?
6. Şu kişi ile evlensem hayır mıdır değil midir?
7. Yapmaya niyetlendiğim işte zahmet çeker miyim çekmez miyim?

³⁶ “Muhyiddin İbn Arabî, *Tefeülname*”, Hikmet Atık koleksiyonundan. Elimizde bulunan Muhyiddin İbn Arabî’ye ait yazma *Tefeülname* nüshalar, yayıma hazırlanmıştır.

8. Duyduğum bir haber doğru mu, değil mi?
9. Bir kimsenin emanetini alsam ya da birine bir emanet bıraksam hayır mıdır, değil midir?
10. Bir konuda şahitlik etssem hayır mı, değil mi?
11. Bir kadın hamile mi, değil mi?
12. Doğacak çocuk erkek midir, kız mıdır?
13. Kara yolculuğu yapmak hayırlı mıdır, değil midir? (özellikle Hac yolculuğu için)
14. Bu sene Hacca gideyim mi, gitmeyeyim mi?
15. Bir işin sonu hayırlı mı, değil mi?
16. Gurbette olan misafir tez gelir mi, gelmez mi?
17. Tarlaya ektiğim şey bereketli olur mu olmaz mı?
18. Deniz yolcuğu yapmak hayır mıdır, değil midir?
19. Bir kadınla evleneceğim. Hayırlı mı, değil mi?
20. Şu kimseye karşı galip gelir miyim gelmez miyim?
21. Alış veriş yapmakta zahmet çeker miyim, çekmez miyim?
22. Birinden bir ihtiyacım var; istesem verir mi vermez mi?
23. Hapiste olan bir adam kurtulur mu, kurtulmaz mı?
24. Memuriyet ve diğer makamları istesem hayırlı mı, değil mi? gibi konulardır.

Görüleceği üzere, burada insanların günlük hayatta en çok merak edip sonucunu öğrenmeye ihtiyaç duyduğu konular seçilmiştir. Her bir başlık için Kur'an'dan beş ayet alınıp, üçü hayırlı, ikisi hayırlı değil, sonucunu verecek şekilde düzenlenmiştir. Bunda yatan temel düşünce ise tefeülün Allah'a karşı daima bir hüsnü zan olduğu ve teşe'ümü çağrıştırarak kötü bir sonuçtan kaçınma isteğidir. Gerçekten de hayır hep galip duruma getirilmiştir.

4. Sonuç

Fal ve tefeül aynı kökten gelmesine rağmen, doğrudukları sonuçlar bakımından birbirinden ayrılırlar. Fal, hem hayra hem şerre yorma anlamına gelirken, tefeül yalnız hayra yorma anlamını taşır. Tefeül bir yönüyle falın inançsal sorun olmaktan çıkarılıp dini bir hüviyet kazanmış şeklidir.

Dini, dini-edebi kitaplarla tefeül etmede hiçbir İslam âlimi mahsur görmezken, Kur'an ile tefeül etmekte aynı fikri paylaşmamaktadırlar.

Falı, tefeül anlamına taşıyan en önemli eseri Muhyiddin İbn Arabî yazmıştır. İnsanların fal açma arzularını, Kur'an'a yönlendirme, aradığı her şeyi Kur'an'da bulmaya sevk etme gayretiyle böyle bir eseri ortaya koymuştur. Bu yüzden o, Kur'an ile tefeül etmeyi caiz gören İslam âlimlerinin en önde gelenidir.

Fal baktırmak isteyenler, faldan daha çok teselli bulma amacı güderler. Falcılık psikolojik bakımdan ümit ve müjdecî olursa bazen teselli verici ve faydalı olabilir. Ama bu gayretin, tefeül (sırf hayra yorma) anlamında ele alınmasıyla, bu teselli maksadına ulaşmış olur.

Ne tefeülün sonucuna ne de rüyaları hayra yormaya itimat edilmez. Her türlü sebep ve tedbire başvurulduktan sonra, tevekkül noktasında böyle bir şeye teşebbüs edilebilir.

Muhyiddin İbn Arabî'nin Tefeülnamesi, hem hayra yorma hem de şerre yorma gibi baremleri içermesine rağmen, seçilen yorumlardan hayra yormaya ağırlık vermesi, tefeülün ana hedefleri konusunda değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II. III. Cilt, Kahire H. 1313.
 Asım Efendi, *Kamus*, III. Cilt, Dersaadet.
 C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Suppelement*, I. vol., E.J.Brill, Leiden 1937.
 Duvarcı, Ayşe, *Türkiyede Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser: Risale-i Cafer Sadık ve Tefeülname*, Esra Matbaası, Ankara 1993.
 Ebu Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah. Ali Muhammed el-Becavî, II. Cilt, Darü'l-marife, Beyrut.
 Ebu Davud, *Sünen*, Kahire H. 1371.
 Ebu İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Kahire 1958.
 Erytaylan, İsmail Hikmet, *Falname*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1951.
 İbn Abidin, *Haşiyet-ü Dürrü'l-Muhtar*, 2. C., 1. bs., Şirketü Mektebe 1966.
 İbn Mace, *Sünen*, Kahire, H. 1373.
 İbnü'l-Esir, *en-Nihaye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser*, III. Cilt, Kahire H. 1311.
 Karafî, *el-Füruk*, IV, Alemü'l-kütüb, Beyrut.
 Kâtip Çelebi, *Kesfü'z-zünun*, 2 C., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1971.
 Kurnaz, Cemal, "16. Asır Şairlerinden Zaîfî'nin Fal-i Murgan'ı", *Şükriü El-çin Armağanı*, Meteksan Limited Şti., Ankara 1983, s. 221-234.

- Muhammed b. İsmail, *Buharf*, İstanbul 1315.
- Muhyiddin İbn Arabî, *Tefeülname*, Hikmet Atik koleksiyonu.
- Muhyiddin İbn Arabî, *Tefeülname-i Şeyhü'l-Ekber Muhyiddin-i Arabî*, Haz. Sadık Vicdanî, Vilayet Matbaası, Ankara H. 1330.
- Müslim b. el-Haccac, *Müslim*, İstanbul 1329.
- Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1992.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I. Cilt, MEB, İstanbul 1983.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Őiri Sözlüğü*, Akçaę, Ankara 1995.
- Sıddık b. Hasan el-Kanevicî, *Ebcedü'l-ulum*, Darü'l-kütübi'l-ilmiiye, Beyrut 1978.
- Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet H. 1317
- Taşköprüzade, *Miftahü's-Saade*, 2 C., Darü'l-kütübi'l-ilmiiye, Beyrut 1985.
- Türk Ansiklopedisi*, "Fal ve Falcılık" 16. C., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1968.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul 1998.